

ŽENSKI MOCIJSKI PARNJAK KAO FUNKCIONALNA KOMUNIKACIJSKA KATEGORIJA

Eugenija Barić

Povod ovom istraživanju jest reakcija dr. Ivice Kramarića na moju analizu upotrebe mocijskih parnjaka, konkretiziranu naslovom *Kada sudac a kada sutkinja?* (v. »Jezik«, 35, 3, 85-86). Kramarićeva reakcija objavljena je u 4. broju istoga godišta »Jezika«, str. 120-125 pod naslovom *Još jednom o sucu i sutkinji (Stvar ipak nije tako jednostavna)*.

0. Uvod

0.1. Mocijskim parnjacima i njihovoj upotrebi posvetila sam poseban, istoimeni članak.¹ Tamo sam navela i brojne primjere *n e u t r a l - n e* i *k o n k r e t n e* upotrebe te semantičke kategorije. Među primjerima za neutralnu upotrebu, koja je odraz neutralizacije osobne imenice m. r. s obzirom na spol, naći ćemo, s jedninskim likom, i ove primjere: *Idem zubaru* (uobičajena izjava), *Dragi čitaoc*e (umjesto uvoda u pojedinim knjigama), *Gost urednik* (naziv emisije ili tekstovne rubrike), *Direktor, Tajnik, Pedagog* (natpisi na uredskim vratima), *Lektor, Urednik, Korektor* (dijelovi stalnih rubrika u knjigama), *Bira se predsjednik, tajnik i sl.* (na sjednicama), *Raspisuje se radno mjesto novinara* i sl. (u natječaju), a s množinskim likom ove primjere: u nazivima društava (npr. *Društvo aviomodelara*), u nazivima skupova (npr. *Skup slavista*), u nazivima ustanova, zgrada i sl. (npr. *Dom za umirovljenike, Dom željezničara*), u natpisima (npr. *Sjedalo za invalide*).²

0.2. Neutralna je situacija dakle situacija u kojoj naziv zvanja ili zanimanja i spol vršitelja tog zvanja ili zanimanja *n i s u* ni u kakvoj gramatičkoj vezi. Imenica za oznaku osobe (u našim primjerima *zubar, čitalac, urednik, direktor, lektor, korektor, predsjednik, tajnik* i množinski likovi *aviomodelari, slavisti, umirovljenici, željezničari, invalidi* ovdje dakle *n i s u* a p o z i c i j a vlastitom imenu, kojega, uostalom, uglavnom i nema, odnosno nije ni potrebno (*bira se predsjednik, idemo zubaru*), a i kad ga navodimo, npr. u stalnim izdavačevim rubrikama, ono se navodi neovisno o imenici za zvanje ili zanimanje (koje često označuje samo trenutnog izvršitelja npr. lektorskog, korektorskog ili sličnog posla, dakle uz njega i nije obavezno određeno ime), što se i tehnički iskazuje: osobno ime uglavnom dolazi ispod imenice za oznaku zvanja ili zanimanja, o d v o j e n o dakle, ponekad i pojačano dvotočkom. Imenice za oznaku zvanja ili zanimanja u muškom rodu ovdje su, prema tome, s a m o i n f o r m a c i j a o djelatnosti koju osoba čije ime uz njih stoji (ili može stajati) obavlja; stalno, povremeno, ili trenutno.

0.3. Kao takav, *n e a p o z i c i j s k i* odnos treba shvatiti i natpis *Sudac* ili *Zamjenik javnog tužioca* na vratima unutar sudskih zgrada, odnosno takve likove na za to određenom mjestu na sudskom aktu. U skladu s tim raspisuje se i *natječaj za suca* ili *zamjenika javnog tužioca*, a i *bira se za suca* i *za zamjenika javnog tužioca*, odnosno u

1 Eugenija Barić, *Mocijski parnjaci i njihova upotreba*, Rasprave Zavoda za jezik, knj. 13, Zagreb, 1987, str. 9-18.

2 Izuzetak su specijalna ženska udruženja kao *Udružene vozačice grada* (Večernji list, 3. 4. 1985, str. 7) ili *Udruženje sekretarica* (Isto).

z v a n j e s u c a i u z v a n j e z a m j e n i k a j a v n o g t u ž i o c a .

0.3.1. I to biva tako dotle dok nam je spol vršitelja radnje zvanja ili zanimanja n e v a ž a n i dok nam nije ničim z a d a n. Možemo to ilustrirati rečenicom u kojoj imamo obje situacije, najprije neutralnu pa konkretnu, jezično vrlo dobro predstavljene: *Iako mi nije drago ovo pseto, ja sam pravedan s u d a c* (zvanje uopće, odnosno vršitelj radnje uopće) - *reče s u t k i n j a* (osoba ženskog spola u tom zvanju).³

0.4. Pisci su uvijek osjećali potrebu za ženskim mocijskim parnjakom. Naravno kada su pisali o ženama. Tako je Ante Kovačić govorio o *harambašici* (a ne o *harambaši*) Lari⁴, a u prijevodu Kasandre⁵ imamo, uz brojne ženske mocijske parnjake i *boriteljka* (str. 9) i *konjušarka* (str. 48).

Pravosudna terminologija također poznaje mocijske parove. Tako sasvim normalno i prirodno funkcioniraju mocijski parovi *tuženi - tužena*, odnosno *optuženi - optužena*, *okrivljeni - okrivljena*, *oštećeni - oštećena*, *tužitelj - tužiteljica* . . .

1. U čemu je problem?

1.1. Slavenski jezici pripadaju fleksijskim jezicima, i to onoj njihovoj podskupini u kojoj je maksimalno razvijena kategorija pokazatelja roda: imaju je ne samo imenice i pridjevi, nego i neke zamjenice, a uz njih broj *jedan* i *dva* i glagolski pridjev radni u složenim glagolskim vremenima, čiji su dio.

1.2. Kada je riječ o imenicama, imamo, uz morfološke značenjske kategorije (apelativne, vlastite, zbirne i gradivne imenice) i tvorbene značenjske kategorije (vršitelj radnje, nositelj osobine, pripadnik pokreta, organizacije . . . , etnik), a unutar njih imenice za oznaku muške osobe i imenice za oznaku ženske osobe. Uz kategoriju roda vezuje se kategorija spola ako je riječ o osobama, što je pojačano pojavom parnjaka, najprije leksičkih (*brat - sestra*), a onda i tvoreničkih (*bratić - bratična, sestrić - sestrična* . . .).

1.2.1. Unutar kategorije imenica za oznaku osobe razlikujemo i skupinu koja označuje zvanja ili zanimanja, tzv. p r o f e s i j s k e imenice. Među onima koji iz profesijskih imenica (a takve su i imenice *učiteljica, krojačica, spremačica*) izlučuju kao posebnu, i to nedodirljivu kategoriju, i m e n i c e z a o z n a k u v r š e n j a j a v n i h f u n k c i j a najgorljiviji je, čini se, upravo dr. Kramarić. Takve bi imenice po njemu bile npr. *predsjednik vlade, premijer, direktor, sudac, javni tužilac, zamjenik javnog tužioca*. . . Nedodirljivost te kategorije jest u nastojanju da se muški lik tih imenica ne narušava tvorbom, a pogotovo upotrebom njihova ženskog parnjaka jer da je takva upotreba n e p r a v i l n a. Dakle, nepravilno je napisati *predsjednica vlade, premijerka, direktorica*, a naročito *sutkinja* i *zamjenica javnog tužioca*, jer su tim zvanjima označene javne funkcije. Ne možemo ne zapitati se upravo ovdje i sada, a što je bilo carevanje Marije Terezije i Katarine II, odnosno kraljevanje Marije Stjuart ako ne j a v n a f u n k c i j a, a njih nisu titulirali s a c a r i k r a l j nego s a c a r i c a i k r a l j i c a.

3 Višnja Stahuljak, *Don od tromede*, prvo izdanje, Mladost, Zagreb 1986, str. 165.

4 Ante Kovačić, *Djela*, II: *U registraturi*, Zora, Zagreb, 1950, str. 352.

5 Christa Wolf, *Kasandra*, Sarajevo, Svjetlost, 1987. Preveo: Drago Tešević.

1.3. Kategorija roda raznih morfoloških vrsta dolazi do izražaja kad se uspostavi gramatička veza među riječima.

Gramatička veza među nazivom za zvanje i spolom osobe koja to zvanje obavlja počinje u kontinuiranu govoru ili tekstu kad se profesijska imenica (kao i bilo koja druga imenica za oznaku osobe) vezuje s osobnim imenom u gramatičku cjelinu koja ima svoje zakonitosti slaganja različitih gramatičkih kategorija, poimence roda, broja i padeža. Neutralna situacija koju smo imali u neutralnoj upotrebi muških profesijskih likova ovdje se konkretizira. Spol je zadan, pa njegovo neizricanje (u liku mocijskog parnjaka) narušava gramatički sklad skupa kojemu pripada.⁶

1.4. Imenica za oznaku ženske osobe, i to u pravosudnom nazivu, među prvima se, a možda i prvi, dotakao, i to pozitivno, još 1911. dr. Milan Grubor. Pišući o hrvatskom pravnom jeziku⁷, on govori i o raskoraku između hrvatskog pravnog jezika, osobito uredovnog, i hrvatskog književnog jezika (isticanja su moja. E. B.), što je posljedica da je »u naših starijih zvaničnika vladao taj zastarjeli konzervativni nazor, da pravnički jezik i stil ne trpi nikakvih novotarija, već da se mora nepovrijeđen i sakrosanctan tradirati iz jedne generacije u drugu« (str. 50), a osvrćući se na rad Ozrena Subotića⁸, koji govori o nekim riječima pravničkoga (prema Gruboru treba, pravilno, pravnoga!) nazivlja, navodi mocijski par *tužitelj - tužiteljica* i kaže da je nesumnjivo dobra i riječ *tužilac*, čemu dodaje: »ali ne može biti ni govora o tome, da bi ovaj muški oblik mogao ostati i za ženski rod, jer to bi značilo veliko siromaštvo za naš jezik i suvišan nazadak u njegovu razvitku: za razliku od muškog roda moralo bi se reći ženski tužilac, a to bi bila očita nagrada. Bez te oznake bilo bi povoda vječitim pomutnjama, a poznat je aksijom, da se u pravu moraju svi pojmovi jasno i precizno izražavati.« (istakla E. B., str. 156).

1.4.1. Uz navedeno zanimljivo je i Gruborovo razmišljanje da nije potrebno upotrebljavati imenicu *članica* za oznaku ženskog člana »jer se kod ove riječi ne radi o specifičnoj oznaci ženskoga spola. Član (membrum) društva je svatko, tko mu pripada bez obzira na spol.« (Isto.) A tu je i njegova napomena uz imenicu *kupac*: »Samo je fatalno, da od riječi *kupac* nemamo zgodnoga oblika za ženski rod. Obično se veli »kupkinja«, što bi bilo prema riječi trgovkinja (*dakle analogijom*, dodala E. B.), premda se ne može reći da je to osobito zgodna i ukusna forma.« (Str. 157)⁹

1.4.2. Grubor navodi još mnoge muške likove za koje bi trebalo, u skladu s napomenom uz *tužilac*, podrazumijevati ženski lik.

O ženskom liku muške imenice *sudac* 1911. g. još nije moglo biti govora jer će to zvanje žene postizati tek u novije vrijeme, pa je i potreba za njim novija.

1.5. 1934. g. M. Janjanin pokazuje da se problem javlja u svezama tipa *gospođa profesor*, kako je i naslovio svoj članak.¹⁰ Te sveze on proglašava »greškom i nepravilnošću«.

⁶ *Mocijski parnjaci*, str. 15.

⁷ Dr. Milan Grubor, *Hrvatski pravni jezik*, Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu, g. 37, knj. I, Zagreb 1911, str. 47-58, 151-162, 241-251, 322-328, 438-442, 629-636 i 716-728.

⁸ Isto, str. 56-629.

⁹ Ovome bi se suprotstavio navod iz Večernjeg lista od 3. 4. 1975, str. 7, u kojem »udruženje vozačice grada pozivaju svoje članice«, gdje ženski lik *članice* isključuje svaku mogućnost muškog člana.

¹⁰ Naš jezik, g. 2, Beograd, 1934, str. 202-204.

Na oblike imena, zvanja, zanimanja, dužnosti i titula ženskih osoba osvrće se dvadeset godina kasnije Sv. Nikolić¹¹ i, iako konstatira da je »osobina našeg jezika da razlike u polu obeležava posebnim gramatičkim oblicima, zbog čega je stvoren i niz semantičkih korelativa« (— mocijskih parnjaka E. B.) brani odstupanja od toga, dijeleći zvanja na nova i stara i odobrava raskorak »između zahteva društvenog života i gramatičke tradicije.« Zlatko Vince koji počinje upravo tim raskorakom i pita i sebe i nas da li *drugarica direktor, gospođa profesor* ili *drugarica direktorica, gospođa profesorica*,¹² upozorava na sintaktičku nepravilnost i zalaže se, naravno, za upotrebu stroičke veze *drugarica direktorica, gospođa profesorica* i sl.

1.6. Problem su, zapravo, uopće ženske profesijske imenice koje se javljaju kao parnjaci već postojećim muškim likovima. Zaboravlja se pritom na bitnu činjenicu da se te imenice ne javljaju bilo kada i ne znam zbog čega nego onda kada ih i zato što ih priziva društvena stvarnost. Dok je ta stvarnost bila takva da su pojedine profesije bile dostupne samo muškarcima, profesijske su imenice postojale samo u muškom rodu. Posebno tu mislimo na Nikolićeve nove profesijske imenice. Ali kada je društvena stvarnost toliko uznapredovala da je omogućila i ženama da se bave takvim profesijama, jezična se situacija morala izmijeniti: Ako je Marko bio *liječnik*, Marija je mogla biti samo *liječnica*, osobito u oslovljavanju. Isto tako i *direktorica* i *predsjednica*. Javili su se, dakle, ženski likovi muških profesijskih imenica, uspostavljeni su mocijski parovi: *liječnik - liječnica, direktor - direktorica, predsjednik - predsjednica*. Mocijski par *sudac - sutkinja* samo je jezični odraz napredne pojave u našoj društvenoj stvarnosti.¹³

1.7. Pristalicom upotrebe muškog lika funkcije uz osobno žensko ime (osobito ako je to službeno) pokazao se u jednom trenutku i prof. I. Brabec.¹⁴ Nije potrebno pozivati se stalno na mišljenje pokojnog profesora u čijim odabranim jezičnim savjetima,¹⁵ kako smo već rekli,¹⁶ nećemo naći i savjet o upotrebi imenice *sudac* na štetu imenice *sutkinja*. Isto tako nije potrebno polemizirati s konstatacijom B. Čorića, koji je, s jedne strane, pokazao bogatstvo mocijskih sufikasa, a s druge strane siromaštvo njihove upotrebe, što izlazi iz ovoga: »Postojanje mocionog tvorbenog sistema ne podrazumeva istovremeno i postojanje sistema u primeni noviranih feminina u praktičnom, realnom životu«,¹⁷ braneći, zapravo, muški lik kao dovoljan za izricanje zvanja oba spola.

11 Svetozar Nikolić, *Oblici imena: zvanja, zanimanja, dužnosti i titula ženskih lica*, Naš jezik, nova serija, knj. 6, sv. 5-6, str. 148-152.

12 Zlatko Vince, *Drugarica direktor, gospođa profesor ili drugarica direktorica, gospođa profesorica*, Jezik, god. 3, str. 113-188.

13 Problem se ne bi trebao usložnjavati (ako se uopće usložnjava) činjenicom da je na ostalom prostoru hrvatskog ili srpskog jezika udomaćena (ili udomaćenija) profesijska imenica *sudija* čiji sufiks *-ija* nema svog sufiksnog parnjaka, jer je imenica *sutkinja* samostalno motivirana imenica ženskog roda glagolom *suditi*, a s muškim članom, bez obzira na to kako on glasio, odnosno kakav izraz imao (*sudac* ili *sudija*), čini mocijski par s obzirom na isto značenje. Usp. E. Barić, *Tvorbeni status ženskog mocijskog parnjaka*, Rasprave zavoda za jezik, knj. 14, str. 43-49.

14 Školske novine od 14. studenog 1978, str. 14.

15 *Sto jezičnih savjeta*, Zagreb 1984.

16 V. *Kada sudac a kada sutkinja?*, Jezik, god. 35, str. 86.

17 Božo Čorić, *Mocioni sufiksi u srpskohrvatskom jeziku*, Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, Monografije, knj. 53, Beograd, 1982, str. 14.

1.8. Problema profesijskih imenica dotakao se i Ivan Klajn, koji je od 1976. do 1978. objavljivao jezične priloge u listovima »Borba«, »Politika«, »Ilustrirana politika« i »Jež«, a onda ih skupljene izdao u posebnoj knjizi.¹⁸ Među tim člancima nalazimo i napis pod naslovom *Predsednik se pojavila*,¹⁹ u kojemu se autor zalaže za ženski lik *predsednica* i pita se zašto ne i »direktorka, profesorka, urednica, voditeljica«, pripisujući muški lik patrijarhalnoj svijesti ili podsvijesti kojoj odgovara *Nada je lekar*, ali joj ne bi odgovaralo i *Zoran je lekarka*. Nesufiksno izricanje spola tipa »žena-astronom« njemu je kao izraz čuđenja: *žena pa astronom!* Ujedno ga zabrinjavaju nazivi koje po njemu »nikakvim sufiksom ne možemo prebaciti u ženski rod«. Za takve smatra i nazive *advokat, sudija (ili sudac), pilot, fotograf, pedagog, astronom, psiholog, biolog*.

1.8.1. Zalagao se Ivan Klajn za ženske likove i u »Rečniku jezičkih nedoumica«,²⁰ u kojem čitamo: »ŽENSKI OBLICI za nazive zanimanja i položaje često nedostaju, ili su nepogodni zbog familijarnog prizvuka (*ministarka, šef(ov)ica, ambasadorica* itd.). tamo gde postoje, npr. *predsednica, urednica, saradnica, čitateljka, prevoditeljka, lekarka* nema razloga da se za ženu upotrebljava m. oblik (*predsednik* itd; isticanja su moja, E. B.). Posebno treba paziti da ne dođe do gramatičkog nesklada između imenice i glagola: umesto »Ministar je izjavila. . . « treba navesti ime i prezime dotične žene - ministra. Umesto *premijer* ili neprikladnog *premijerka*, može se reći *predsednica vlade*.«

1.8.2. Recimo da nije prošlo mnogo vremena, a većina je Klajnovih jezičnih briga uspješno riješena. U jeziku se našlo rješenje, i to upravo sufiksno (dakle najbolje!) i za ženske likove od muških naziva koje je naveo Klajn. Javili su se ženski likovi *sutkinja, pilotica, fotografkinja, pedagoginja i pedagogica, astronomkinja i astronomka, psihologinja i psihologica*, a lik *advokatica*, u značenju 'ženska osoba advokat', potvrđen je već 1958. u »Politici«,²¹ dok ćemo u *Odostražniku* Josipa Matešića²² također naći nekoliko suvremenijih, pa i osporavanih ženskih profesijskih imenica: *političarka, potpredsjednica, predsjednica, advokatkinja, diplomatkinja, lingvistkinja*, a to je rječnik koji prenosi dotadašnju rječničku građu, ali novim načinom.

1.9. I tako dok je Klajn tugovao nad jezičnom inertnošću bojeći se da se prema *sudac* (i *sudija*) ne može iznaći ženski lik, mi se sporimo kad se taj lik javio. Ispada, dakle, da nije inertan jezik, nego su inertni neki njegovi korisnici.

1.9.1. Što se tiče činjenice da je npr. *ministarka* značila ministrovu ženu (usp. Nušićevu komediju *Gospoda ministarka*) nimalo ne smeta da se ta imenica danas upotrijebi za ženu u funkciji ministra. One jedna drugoj ničim ne kolidiraju. Nušićeva *gospoda ministarka* pripada jednom, davno prošlom vremenu, a značenje ženske profesije, npr. *ministarka zdravlja M. Hachler* (Večernji list, 30. 7. 1985, str. 9) drugom, našem sadašnjem vremenu. Riječi imaju, prema tome, svoju povijesnu i svoju suvremenu semantiku i same su sebi dovoljne.

18 Ivan Klajn, *Jezik oko nas*, Beograd, Nolit, 1980.

19 Isto, poglavlje *Gramatika drvena motika*, str. 86-89.

20 Drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje, Nolit Beograd (1987). Prvo izdanje ovog priručnika pod naslovom *Kako se kaže - rečnik jezičnih nedoumica* objavio je BIGZ 1981. g.

21 V. R. M. S. i M. H. pod *advokatica* 2. U istom ćemo rječniku, u istom značenju, naći i *advokatkinja*, protumačeno s *advokatica*, ali bez potvrde.

22 Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1963-1967.

1.10. Iako je problem u prvom redu usmjeren na nazive javnih funkcija kada su vršitelji tih funkcija žene, on je, zapravo, koncentriran na ženski lik zvanja i zanimanja uopće.

2. Stvar zaista nije jednostavna

2.0. Dok se Aleksa Crnjaković nije potpisala kao *n o v i n a r k a* (Vjesnik, 15. 9. 1988, str. 9) nitko od čitalaca »Vjesnika« koji je nisu osobno poznavali nisu mogli znati da je žena jer nam je prema iskustvu *Aleksa* u prvom redu muško ime.

2.1. Da je kojim slučajem Aleksa Crnjaković umjesto u novinarima završila među sucima, kako bismo predstavili njezino predsjedavanje sudskom procesu sa *Predsjedava sudac Aleksa Crnjaković* sigurni da smo dali potrebne elemente i za rečenicu u perfektu, za vijest koja govori o jučerašnjem njezinu predsjedavanju. Što da upotrijebi izvještilac: *predsjedavao je* ili *predsjedavala je*, kad ima kao pokazatelje elemente *sudac* i *Aleksa*?

2.2. Drugi mogući slučaj. A što ako su bračni par, npr. Marković, oboje suci i rade u istom sudu, po čemu ćemo razlikovati da je sudila žena odnosno muškarac Marković ako kažemo *Danas predsjedava sudac Marković*. Ni po čemu. Treba nam ime. Bez njega nema točne obavijesti. Uzimamo kategoriju imena kao zamjenu za kategoriju spola umjesto da jednostavno kažemo: *Danas predsjedava sudac Marković, a sutra će predsjedavati sutkinja Marković*.

2.3. Sutkinja dakle jest sudac jer sudi, ali sudac ipak nije sutkinja kad želimo označiti i žensku osobu. Problem je znači potrebno promatrati i značenjski i gramatički. *Z n a - e n j s k i sudac* je oznaka za zvanje, dakle označava osobu koja sudi, bez obzira na spol. *G r a m a t i č k i sudac* je samo muška osoba odnosno osoba muškog spola. Kada je potrebno izreći ženski spol, muška imenica *sudac* u fleksijskim jezicima, kakav je i hrvatski jezik, nije dovoljna jer u sebi n e s a d r ž i gramatičku kategoriju za izricanje ženskog spola. Stoga posežemo za pomoćnim obavijesnim sredstvima, među kojima je najčešće osobno žensko ime, pa kažemo npr. *Sudac Ivanka govori*. Ali, pitamo se sada, što ćemo učiniti kada budemo htjeli reći da je *sudac Ivanka naš sudac* a ne neki drugi. Kako ćemo formulirati poruku: kao *Naš sudac Ivanka govori* ili *Naša sudac Ivanka govori*? Isto tako ako uz *sudac Ivanka* želimo dodati riječ iz poštovanja, kakva je i riječ *drug*, hoćemo li reći *drug sudac Ivanka* ili *drugarica sudac Ivanka*. A ako govorimo u prošlom vremenu, hoćemo li reći *Naš sudac Ivanka je rekla*, *Naša sudac Ivanka je rekla* ili *Naš sudac Ivanka je rekao*?

Uobičajilo se uzimati da se ti dodaci slažu s vlastitim imenom, što znači da bismo imali *Sudac Ivanka je rekla* i *drugarica sudac Ivanka*, a to dalje znači da bi trebalo biti i *naša sudac Ivanka*, što bi teže prošlo. Tu se ujedno pokazuje da samo žensko osobno ime ne rješava problem, nego ga dalje usložnjava pitanjem čemu zapravo dodajemo atribut, npr. *naš*, i apoziciju, npr. *drugarica*, kad imamo dvočlani izraz s muškim i ženskim likom (dvorodni izraz!) kao što je *sudac Ivanka*. Uz dvočlani izraz kao što je *kćerka Ivanka* atribut *moja* bio bi dodatak imenici *kćerka*, koja je pak dodatak imenici *Ivanka*, pa bi s tim u skladu bilo i *naš sudac Ivanka*, a značilo bi i da se apozicija *drugarica* u izrazu *drugarica sudac Ivanka* odnosi na *sudac* a ne na *Ivanka*, odnosno da je *drugarica sudac* nepravilna sročnost.

2.3.1. Problem se javlja i u deklinaciji. Kako ćemo od *drugarica* ili *gospođa profesor* i sl. načiniti vokativ? Od imenice *profesor* vokativ glasi *profesore*, a od *drugarica profesor* ili *gospođa profesor*? Hoćemo li reći *gospođo* ili *drugarice profesore*, ili će u tom izrazu

imenica *profesor* izgubiti vokativni morfem, odnosno postati indeklinabilna, pa će navedeni izrazi u vokativu glasiti *gospođo profesor*, odnosno *drugarice profesor*, kako se često i čuje.

2.4. Upotrebu muških likova zvanja i zanimanja i drugih imenica za oznaku vršitelja radnje ili osobe općenito imenovao je S. Babić jezičnim pomuškarčivanjem, ukazujući da je potrebu za izricanjem razlike u spolu nemoguće izbjeći, što se potvrđuje traženjem novih načina za izricanje te razlike ako se sufiksalni način osporava. Tako ne samo što se na stan primaju *muški radnici*, a Televizija nije imala dovoljno *muških spikera*, nego dolazi i do komunikacijskog nesporazuma i - razočaranja, kao što se dogodilo čitaocu koji je čitao članak što je počinjao time »kako je student išao ginekologu«, pa se zainteresirao, a ono ispalo da je to ipak bila studentica.²³

2.5. A svi komunikacijski nesporazumi i gramatička dovijanja i nedoumice, koje vode, kako smo vidjeli, i prema nepravilnosti, rješavaju se vrlo jednostavno: izricanjem roda imenice za zvanje na prvom mjestu - u samom liku imenice za oznaku zvanja i uopće imenice za oznaku ženske osobe, dakle: *Sutkinja Ivanka govori*, pa tako i *drugarica sutkinja Ivanka* odnosno *naša sutkinja Ivanka*. Isto tako i *Primaju se na stan radnici*, što znači *a ne radnice*, odnosno *nemamo dovoljno spikera*, što znači *da imamo dovoljno spikerica*.

2.6. A valja imati na umu i to da je profesijsko nazivlje i dio jezika uopće, pa tako i pravosudno. O ženama koje se bave suđenjem ne govori se samo u sudskoj dvorani nego i izvan nje. O njima se piše, one imaju i svoj privatni život, iz kojeg se njihova profesija ne može izlučiti. Zar ćemo govoriti o *sučevoj haljini*, *sučevu brošu* ili *sučevu bikiniju*?

3. Jednoznačnost i funkcionalnost ženskog mocijskog parnjaka

3.0. Ženski je mocijski parnjak jednoznačan. U napisu u kojem bi pisalo *Predsjeda sudac N. Lukavečki* nemamo informaciju o spolu osobe u funkciji suca, odnosno možemo krivo zaključiti o njezinu spolu, što znači i krivo uspostaviti daljnji tekst - atribut i apoziciju uz imenicu *sudac* i lik glagolskog pridjeva radnog u perfektu. Puno ime nudi nam obavijest o spolu osobe (ali i to ne uvijek, kako smo vidjeli u slučaju imena *Aleksa*), a tamo gdje punog imena nema (a zašto bi ga uvijek trebalo i navoditi?), ili tamo gdje nije jasan njegov rod (navedeno *Aleksa*, a takva su i mnoga strana imena, često i u politici, kao *Sirimavo Bandaranaike*) tu obavijest preuzima na sebe sustav mocijskih parnjaka iz kojeg se uzima onaj koji nam je potreban: ovdje ženski, pa bismo rekli *Predsjeda sutkinja N. Lukavečki*, odnosno *Nada Lukavečki*, kako je i napisao novinar »Večernjeg lista« 18. 4. 1988, str. 20. u napisu *Direktoricu čekaju dva nova rješenja*.

3.0.1. Mocijski nam parnjaci, dakle, olakšavaju daljnju komunikaciju. I omogućuju nam jednostavnost izražavanja. Piscu, novinari i znanstvenici mogu pisati o ženama svih profila zanimanja ne dovijajući se kako zadržati pravilnost pripovijedanja kad žele izostaviti odnosno ne ponavljati ime ženske osobe o kojoj pišu, a posebno ako žele navijestiti da će pisati upravo o ženi određene profesije. Njima se neće dogoditi kao direktoru Televizije Zagreb u čijem je sustavu profesijskih imenica postojao samo

23 S. Babić, *Jezično pomuškarčivanje*, Vjesnik, 29. 1. 1967, str. 7.

imenica m. r., i to kao oznaka zvanja, zbog čega je onda, da bi informacija bila potpuna, morao reći »nemamo dovoljno muških spikera«. Oni u čijem sustavu profesijskih imenica svoje mjesto imaju i ženski likovi mogu svoju izjavu drugačije formulirati, npr. *imamo dovoljno spikerica, ali nemamo dovoljno spikera*. Dakle, u direktorovoj izjavi sama imenica *spiker* nije bila dovoljna jer bi ta izjava značila da uopće nemaju dovoljno spikera, što nije bilo točno, pa je uz imenicu morao dodati pridjev *muški*. Nasuprot tome, u mogućoj izjavi onih koji imaju parnjački mocijski sustav, i ako ga primjenjuju, nikakvi dodaci nisu potrebni jer svaka imenica označuje zanimanje, ali suprotstavljeno po spolu (*spiker - spikerica*).

3.1. Time se, ujedno, ponovno potvrđuje da muški lik zanimanja ima dva značenja i da valja paziti koje od tih značenja upotrebljavamo i kada. Za razliku od muškog lika zanimanja ženski je lik uvijek jednoznačan. Stoga i možemo pomoću ženskog mocijskog parnjaka sve izreći jednom riječju - upravo tim parnjakom. Tako Tatjana Terješ-kova nije *prvi astronaut*, ali je *prva astronautkinja*. Cvijeta Zuzorić nije *prvi hrvatski pjesnik*, ali je *prva hrvatska pjesnikinja*.

3.1.2. Zahvaljujući prirodnim mocijskim parnjacima u jeziku, Studentservis može voditi posebnu evidenciju studenata i studentica, odnosno napisati »u petak će se raspoređivati poslovi studentima od rednog broja 111, te studenticama od rednog broja 95« u oglasu koji upozorava POSAO ZA STUDENTE. (Večernji list, 20. 2. 1987, str. 11). A zahvaljujući postojanju ženskog mocijskog parnjaka imamo i *Udružene vozačice grada* odnosno *Udruženje sekretarica* (Večernji list, 3. 4. 1985, str. 7), a moglo se napisati i *Pušačica ugrožava svoje dijete*²⁴ kad je riječ o trudnici, gdje *pušač* zaista ne bi funkcionirao. Iz istih je razloga Zdenka Marković mogla napisati knjigu *Pjesnikinje-starog Dubrovnika*²⁵ i mogle su nam u zagrebačkom Umjetničkom paviljonu biti predstavljene *hrvatske slikarice 20. stoljeća*, a Dafinka Večerina mogla je na svojoj profesijskoj ploči u Berislavićevoj 16 dati napisati *odvjetnica*. Zahvaljujući ženskom mocijskom parnjaku kao komunikacijskoj kategoriji, Moližani su svoje časne sestre mogli nazvati *fratricama*. Oni su iz starog kraja ponijeli samo muški lik *fratar* i kada se javila potreba za ženskim likom, oni su ga jednostavno načinili koristeći lik koji su imali.²⁶

3.2. Ženski je mocijski parnjak ekonomična komunikacijska kategorija. Zar nije ekonomičnije reći *tip junakinje* umjesto *tip ženskog junaka*, kako smo mogli čuti u televizijskoj *Umjetničkoj večeri* 17. 11. 1988. posvećenoj Augustu Šenoj. Umjesto dvije riječi: *ženski junak*, ili *ženski sudac*, imamo jednu: *junakinja*, *sutkinja*, a tom jednom riječju izričemo upravo ono što nam je potrebno: žensku osobu u *junakinja*, a u *sutkinja* koja je profesijska imenica dvoje: kakvu funkciju odnosno posao osoba vrši i da je to ženska osoba. Ženski mocijski parnjak, također, zamjenjuje žensko osobno ime jer se uvijek s a m o n a n j e g a odnosi, pa to ime nije potrebno ponavljati. Može dakle stajati samostalno kao u naslovu *Sutkinja za nebo* (jugoslavenska ženska revija »Svijet«, 9. 11. 1987, 32).

3.3. Ženski je mocijski parnjak funkcionalna komunikacijska kategorija. *Prvi spiker* nije isto što i *prva spikerica*. *Najbolji kajakaš* nije isto što i

24. Naše zdravlje, br. 3-4, Zagreb 1986, str. 90.

25. Zagreb, JAZU, 1970.

26. Emisija za Hrvate u susjednim zemljama, Radio Zagreb, 1. program, 29. I. 1989.

najbolja kajakašica. Tako je i u novinarstvu. Ali umjesto da govorimo *prva žena novinar*, kako se moglo čuti na Radio-Zagrebu 10. 12. 1988. u emisiji posvećenoj Mariji Jurčić - Zagorki, trebalo je reći *prva novinarka*.

3.3.1. Dodavanje oznake *žena* ili *ženski* uz muški lik *junak* ili *novinar* potrebno je, kako već rekosmo, jer *žena* i *ženski* nije nigdje izrečeno, niti sadržano. Tako je morao učiniti i I. Kramarić na dva mjesta u svom komentaru:

»Od ovih ženskih sudaca Saveznog suda Milka Janković je četiri godine kasnije 'postala' *sutkinja*« (str. 122), odnosno »Malo prije smo vidjeli da se niti jedan ženski sudac ispod presude ne potpisuje sa *sutkinja* već sudac« (str. 123, istakla E. B.).

Učinio je, dakle, I. Kramarić upravo ono što je već 1911. g. zapazio, i o s u d i o, M. Grubor pišući o hrvatskom pravnom jeziku. (V. t. 1.4.).

3.3.2. Služeći se takvim dvočlanim izrazima, usložnjavamo zapravo izražavanje umjesto da se poslužimo pravom funkcionalnom kategorijom - ženskim mocijskim parnjakom koji u svom sufiksu sadrži sve što nam je za komunikaciju potrebno: upravo ono ženski. Upotrebljavajući izraz *ženski sudac*, zaboravljamo da komunikacija gubi jednostavnost, a javila se i teškoća u tvorbi pridjeva, na što je već upozorio S. Babić.²⁷ Od *ženski sudac* ne možemo načiniti pridjev, a od *sutkinja* možemo (*sutkinjin*).

Ujedno, upotreba izraza *ženski sudac* podrazumijeva i upotrebu izraza *muški sudac* jer mocijski par valja uspostaviti, ovako ili onako. A što smo zapravo učinili? Smijenili smo jedan način izražavanja drugim i morali dati oznake i za muški i za ženski spol, ali mnogo nespretnije, jezično neekonomično, a zablokirali smo i tvorbu pridjeva.

Imenica *sutkinja* sadrži u sebi glagol *suditi* kao i imenica *sudac* i sufiks *-kinja* koji označuje da je to imenica ženskog roda, odnosno da označuje osobu ženskog spola. Sveza *žena sudac* (jer i takvi se izrazi upotrebljavaju) sadrži imenicu *sudac* i apoziciju *žena* koja označuje da je u zvanju suca osoba ženskog spola. Sveza *ženski sudac* sadrži imenicu *sudac* i pridjev *ženski* koji kazuje da je riječ o osobi ženskog spola, a to znači i da u izrazu *muški sudac* pridjev *muški* kazuje da je riječ o osobi muškog spola, odnosno muškoj osobi. Tako u izrazu *muški sudac* imamo zapravo dva puta odrednicu *muški*, morfološku: (ovaj) *sudac* i leksičku: *muški sudac*. Jedna se od tih odrednica svakako mora dokinuti, inače nam ne treba. A dokida se muški spol u muškom liku jer uz pridjev *muški* kao odrednicu spola (ta, javlja se samo uz imenice koje bi trebale označavati osobe!) sama imenica *sudac* prestaje označavati mušku osobu, a ostaje joj samo muški rod kao gramatička kategorija koja kazuje kako ćemo imenicu *sudac* deklinirati i - ništa više. Da je to zaista tako potvrđuje upravo pridjev *muški* u izrazu *muški sudac* kao pomoćna odrednica muškog spola. Umjesto da ima dvije komunikacijske uloge, koje se nisu preklapale, niti su koga zbunjivale, dakle ni jedna drugu potirala kad se svaka pravilno upotrebljavala, *muški mocijski parnjak* prestaje biti muški mocijski parnjak i postaje samo naziv za zvanje.

3.2.3. I tako umjesto da sintetički lik (*spikerica* ili *sutkinja* npr.) pretvaramo u analitički (ženski *spiker*, ženski *sudac*) u kojem pridjev *ženski* stoji umjesto sufiksa (*-ica*, *-kinja*) i time obezrođujemo i sintetički lik *spiker*, *sudac* jer mu moramo dodati pridjev *muški* možemo upotrijebiti ženski mocijski parnjak kao funk-

27. V. bilj. 23.

cionalnu komunikacijsku kategoriju kojem, jer je jednoznačan, ne moramo ništa dodavati.

4. Umjesto (posebnog) zaključka

4.1. Svaki narod ima svoju prvu učiteljicu, prvu glumicu, prvu spikericu, pa valjda može imati i svoju prvu predsjednicu i prvu sutkinju, odnosno prvu pomoćnicu javnog tužioca, prvu ministarku i prvu političarku. A upravo takvim izražavanjem poštujemo pravu povijest profesionalizacije i, konačno, ako baš hoće dr. Kramarić, i ženske emancipacije. A ona u sudskim prostorima nije valjda na posljednjem mjestu.

4.2. A što se tiče povijesti upotrebe mocijskih parova u slavenskim jezicima to je već tema posebnog, poredbenog ispitivanja, a utjecaj jednog jezika na drugi tema je jezika u dodiru. Drugi nam jezik, pa i slavenski, može biti pomoć i poticaj, ali ničiju praksu nije potrebno slijediti ako je naše rješenje sustavno bolje.

Sažetak

Eugenija Barić, Zavod za jezik, Zagreb

UDK 801.541:801.22:808.62, izvorni znanstveni članak, prihvaćen za tisak 28. travnja 1989.

Feminin Motal Pair as Functional Communication Category

This article discusses the communicational function of nouns denoting female persons without supplement because the noun itself provides enough information and is therefore functionally a monosemic category.

HVARSKI OJKONIMI IZMEĐU DIJALEKTA I STANDARDA

Danko Šipka

0. Naši onimi, vlastita imena, pored toga što su bogat izvor podataka za proučavanje jezika, čine važan segment kulturne baštine koju treba njegovati i čuvati od banalizacije u modernom dobu. Rad u ovoj oblasti izuzetno je kompliciran budući da uključuje niz jezičkih i nejezičkih činilaca o kojima treba povesti računa. To se odnosi i na ojkonomička istraživanja i zahvate. Jedno od pitanja koje je u onomastici stalno prisutno jeste odnos dijalekatskog i standardnojezičkog lika imena naseljenih mjesta. U ovom radu nastojimo pokazati kako se kolebanja u toj oblasti odražavaju na jedan cjelovit i zatvoren ojkonomski sistem, kakav je sustav iménā naseljenih mjesta otoka Hvara. Pokušaćemo i da ukažemo na moguća rješenja. Problemu prilazimo sa praktične strane. Posmatraćemo bilježenje ojkonomi na javnim mjestima: putokazima, voznim redovima, turističkim kartama, dakle na materijalu koji je svakom dostupan i svima namijenjen.

1.0. Broj radova koji se bave odnosom dijalekatske i standardnojezičke forme toponima (i ojkonomi među njima), ili ga samo dotiču, pokazuje nam da je taj problem u našoj onomastičkoj literaturi stalno aktuelan. Tako je, na primjer, akademik, Asim